

Николай Комев

СКРИТАТА ВОЙНА

чуждестранните разузнавания
в България (1939 – 1945)

БЪЛГАРСКА **ИСТОРИЯ**

© Николай Котев, *автор*

© Мирела Мишева, *редактор*

© Мартин Чорбаджийски и Теодор Борисов, *научни консултанти*

© Станимира Вътева, *коректор*

© Александра Младенова, *графично оформление и корица*

„БИ 93“ ООД
София, 2023 г.

ISBN: 978-619-7688-17-7

Николай Кочев

СКРИТАТА ВОЙНА

чуждестранните разузнавания
в България (1939 – 1945)

София
2023

Съдържание

Предговор	9
Глава I. Системата на британските разузнавателни служби – поглед от страни	17
Глава II. Балканите: използване на тактиката на „полезните загуби“. Изместване на преките военни действия от границите на Великобритания	37
Глава III. Германският Абвер – структура и дейност. Първи операции на Балканския полуостров (1940 – 1941)	87
Глава IV. България се превръща в основен германски разузнавателен център на Балканите. Структура и задачи на „Кригсорганизацион България“. Взаимодействие с другите разузнавателни организации	110
Глава V. Трагедиите през 1941 г. (Прочистване на оперативните тилове на германската групировка армии на Балканите)	133
Глава VI. САЩ излизат на сцената. Американската разузнавателна служба в България през 1939 – 1941 г. Създаване на Управлението на стратегическите служби на Уилям Донован	152
Глава VII. Фрагмент от голямата игра. Загадките на абверовското „Бюро Клат“ в България. Какво разследваха британските и съветските контрразузнавачи след края на войната?	174

Глава VIII. Нови американски възгледи за България. Замяна на тактическото „прицелно мислене“ със стратегическото „паралелно мислене“	204
Глава IX. Фрагмент от голямата игра. Как Абвера „подхлъзна“ РО-ЩВ да „спасява“ българските евреи през 1943 г.	221
Глава X. България под наблюдение. Британските военни мисии: „действията на хората са най-добрите преводачи на техните мисли“	247
Глава XI. Време за вземане на оптимално решение: „А къде е позицията на представителите в Народното събрание“? (януари – септември 1944)	264
Глава XII. Съветският „СМЕРШ“ в България. Прочистване на оперативния тил на българските въоръжени сили и Червената армия в края на Втората световна война	297
Глава XIII. Разузнаване от София. Отношението към бойните действия на Българската армия в заключителния период на Втората световна война в Европа	320
Заклучение (или за какво служи старата база документи)	341
Думи на признателност	344

Приложение № 1. Из текста на договора за сътрудничество между съветския Народен комисариат на вътрешните работи (НКВД) и английското Управление за специални операции (УСО) в годините на Втората световна война	345
Приложение № 2. Анекс към текста на договора за сътрудничество между съветския Народен комисариат на вътрешните работи (НКВД) и английското Управление за специални операции (УСО) в годините на Втората световна война	350
Приложение № 3. Рапорт на сержант Кенет Алек Джон Скот за разположението на казармата на „Абверщеле“, намираща се на 4 мили югозападно от София, и за дейностите на личния състав в нея	354
Приложение № 4. Интервю от френския разузнавач Пиер Вилмар през 1949 г., взето от бившия ръководител на „Военната организация – България“ полковник Ото Вагнер (криптоним „д-р Делцус“, „Куно“), за дейността на ръководителя на „Бюрото Клат“ в София Рихард Краудер (криптоними „Макс“, „Кармани“)	358
Съкращения	362
Литература	365
Биография на автора	374

Преговор

В най-новата ни история има събития и случаи, които по редица причини дълго време остават скрити от нашия поглед. Към тях могат да се отнесат тези, които са свързани с разузнавателните операции от периода на Втората световна война (1939 – 1945). Колкото и невероятно да звучи, анализът им продължава и днес. За тяхната окончателна оценка все още съществува определена сръжаност и неизвестно защо (поне за историка) се отбягва изясняването на скритите причини, които в крайна сметка биха ни позволили да влезем в нови за историческата наука пластове – заг вече затрупаните с документи или пог вече „официално“ изяснените. В това отношение скалата на времето, на която бе изписана победата, е една от гаранциите за успешното изпълнение на научноизследователската задача – да се повдигне от наши и чужди изследователи завесата, скриваща дейността на противоборстващите разузнавателни служби и най-вече на предприетите български и германски оперативни мероприятия, имащи за цел в годините на Втората световна война повишаването на сигурността в Царство България и на тези на Великобритания, САЩ и СССР, целящи да я изведат от орбитата на Оста. Научните изследвания в България за начините на снабдяване на политическата власт с разузнавателна информация¹, позволяваща ѝ да обосновава до колкото може военнополитическите решения за действия на Балканския полуостров, не са малко. За съжаление, все още битуба представата за превъзходството на разузнавателната дейност на определена страна над друга, тенденция, която авторът на книгата се е постарал да не следва в това изследване.

През 80-те и 90-те години на ХХ в. на Запад започнаха отпечатването на книги от автори, имащи отношение към работата на секретните служби. Те се посрещат с огромен интерес от читателите, като „отварянето“ на неизвестните страници продъл-

¹ Осмислени сведения, опиращи се на събрани, оценени и изтълкувани факти, изложени по такъв начин, че ясно се вижда значението им за решаването на някаква конкретна задача от текущата политика.

жава и днес. Сред тях, като най-изявени, могат да бъдат посочени спомените и декласифицираните изследвания на бившите оперативници, ръководители и аналитици от противоборстващите разузнавателни общности. Такива са книгите на Алън Дълес, Сани го Грамон, Джон Уолър, Колдър Уолтън, Джон Хюз-Уилсън, Тим Уайнър и др., които дават общо взето достоверна представа за разузнавателното осигуряване на подготовката и воденето на бойните действия по време на Втората световна война от различен мащаб и ниво.²

Краят на ХХ в. и началото на ХХІ в. сюрпризират света на разузнавателните служби с промяната на направленията на изследванията. Историците обръщат внимание преди всичко на скритата страна на проблемите и се насочват към задълбоченото и многовариантно изучаване на личностните характеристики на ръководителите на държавите, участвали във Втората световна война, както и на възможната роля, която изиграва стратегическото разузнаване³ в редица неосъществени военни операции от периода на същата война. Накратко казано „Какво би станало, ако...“. И пак ненадминати майстори в това направление, т.е. на прословутите

² Де Грамон, С. История шпионажа. Смоленск, 2000; Уоллер, Дж. Невидимая война в Европе. Смоленск, 2001; Даллес, А. Тайная капитуляция. Москва, 2002; Бояджи, Э. История шпионажа. Т. 1 – 2, Москва, 2003; Вейнер, Т. ЦРУ. Правдивая история. Москва, 2013; Вейнер, Т. ФБР. Правдивая история. Москва, 2014; Даллес, А. ЦРУ против КГБ. Искусство шпионажа. Москва, 2017; Колпакиди, А., А. Север. Спецназ Лубянки. Москва 2017; Шабаев, А. История военной контрразведки. СМЕРШ империй. Санкт-Петербург, 2018; Черняк Е. Пять столетий тайной войны. Москва, 2018; Болтунов, М. Советские военные миссии и разведка 1941 – 1990 гг. Москва, 2018; Тимофеев, А. Ю. Война после войны. Движение сопротивления на Балканах 1945 – 1953 гг. Москва, 2020; Даллес, А. История мирового шпионажа. Легендарный шеф ЦРУ о суперагентах всех времен и народов. Москва, 2021; Даллес, А. Тайные операции американской разведки в Европе. Легендарный глава ЦРУ о секретном фронте Второй мировой войны. Москва, 2021; Фараго, Л. История шпионажа времен Второй мировой войны. 2019; Фараго, Л. Игра лисиц. Секретные операции Абвера в США и Великобритании. Москва, 2021; Роуэн, Р. Три тысячелетия секретных служб мира. Заказчики и исполнители тайных миссий и операции. Москва, 2021 и др.

³ Вид разузнаване, което се провежда с цел събиране на сведения, необходими при формирането на политиката и военното планиране на национално и международно ниво.

„алтернативки“ остават британците Колин Форбс, Кенет Максци, Ерик Ларсън и др., макар че вече започва да си казва гумата и руската наука⁴.

Анализът на въпросите за военните операции на съюзниците от Антихитлеристката коалиция срещу България, по-специално на разузнавателните, открива нови страни на българо-английските, българо-американските, българо-съветските и българо-германските военнополитически контакти в годините на последната световна война. Днес в редица публикации на Запад открито се признава голямото значение на оперативните разузнавателни данни⁵ и елементи за стимулиране при изследването на събитията от Втората световна война, което в същото време спомага и за създаването на широкообхватна концепция за един допълнителен подход при вникването във вземането на решенията за военните действия. Тук е уместно да се отбележи, че за разлика от Първата, Втората световна война има далеч по-жизненоважно значение за света. Може би поради тази причина историческите изследвания в последно време се насочиха към изучаването на всякакъв вид информация, получавана от разузнавателните служби⁶, – поверителни доклади, рапорти, донесения, анализи и други служебни документи от разузнавателен произход, което дава основание за интерпретации на редица британски автори – такива като Рупърт Алесън (известен под литературния си псевдоним Найджъл Уест), проф. Франсис Хари Хинсли, Тим Милн и др., и им

⁴ **Форбс, К.** Вождь и призрак. М., 1993; **Максци, К.** Вторжение, которого не было. М., 2001; **Максци, К.** Упущенные возможности Гитлера. М., 2001; **Анисимов, С. В.** Вариант „БИС“. М., 2004; **Ларсон, Е.** Страх и надежда. Как Черчилль спас Британию от катастрофы. Москва, 2021 и др.

⁵ Разузнавателни сведения, които влияят върху планирането на операцията в регионалните театри на военните действия (по време на война) или просто в определени ъгълчета на света (в мирно време).

⁶ Информация, необходима за работата и вземането на решения от висшето политическо ръководство на страната. Едно от изискванията към подобна информация е възможността на нейна основа да се прогнозира и предвижда развитието на събитията. Поради това, специално внимание се отделя на откриването на признаци на току-що станали събития и предвестници на такива, които трябва да настъпят.

позволява да направят сериозен опит за моралната и политическата реабилитация на секретните служби на Великите сили в общите действия на Антихитлеристката коалиция срещу силите на Оста, включително и срещу България⁷.

Като стар противник, германците също не изостават в своите изследвания, които правят сериозни „пробиви“, чрез ясно изразените си логически решения⁸.

От друга страна, въпреки че в нашата научна литература често се споменава за използването на широкомащабна разузнавателна информация на секретните разузнавателни служби (МИ-6, УСО, УСС, НКГБ, ГУКР „СМЕРШ“ и др.), почти няма наше научно изследване, което напълно да анализира войната на Великите сили срещу България, или по-точно да даде отговори на въпросите за дейността на разузнавателните им институции, подривните операции у нас и в чужбина, контраразузнавателните мероприятия от всякакво естество, психологическата война и т.н. Също така особе-

⁷ **Кукридж, Эг.** Европа в огне. Диверсии и шпионаж британских спецслужб на оккупированных территориях. М., 2003; **Маккензи, У.** Секретная история УСО: Управление специальных операций в 1940 – 1945 гг. М., 2004; **Уолтон, К.** Британская разведка во времена холодной войны. Секретные операции МИ-5 и МИ-6. Москва, 2013; **Хьюз-Уилсън, Дж.** История катастрофических провалов военной разведки. Екатеринбург, 2014; **Милн, Т.** Ким Филби. Неизвестная история супершпиона КГБ. Откровения близкого друга и коллеги по МИ-6. Москва, 2017. **О’Коннор, Б., С. Брилев.** Разведка. „Иван“ наоборот. Взаимодействие спецслужб Москвы и Лондона в 1942 – 1945 гг. Москва, 2021; **Керриган, М.** Взламывая код „Энигмы“. Как расшифрованный код помог выиграть Вторую мировую войну. Москва, 2022; **Макинтайр, Б.** Шпион среди грузей. Великое предательство Кима Филби. Москва, 2022 и др.

⁸ **Магер, Юл.** Абвер: щит и меч Третьего рейха. Ростов на Дон. 1999; **Риббентроп, Й. фон.** Тайная дипломатия III рейха. Смоленск, 1999; **Шелленберг, В.** В паутине СД. Смоленск, 1999; **Магер, Юл.** Говорят генералы шпионажа. Смоленск, 2000; **Скорцени, О.** Диверсия – мое ремесло. М., 2001; **Райле, Оск.** Тайная война. Секретные операции абвера на Западе и Востоке (1921 – 1945). Москва, 2002; **Хеттль, В.** Секретный фронт. Воспоминания сотрудника политической разведки Третьего рейха (1938 – 1945). Москва, 2003; **Гелен, Р.** Война разведок. Тайные операции спецслужб Германии. 1942 – 1971. Москва, 2004. **Гелен, Р.** Отдел „Восток“. Тайные операции западных спецслужб против России. Москва, 2011; **Орлов, Д.** Нацистская Германия: прорыв на Балканы. Москва, 2011; **Абсхаген, К.-Х.** Канарис. Руководитель военной разведки вермахта 1935 – 1945 гг. Москва, 2022 и др.

но е интересна реакцията на противниците на Великобритания разузнавателни служби в България – т.е. на гържавите от Оста. В българската историческа литература битуват все още малко анализи на този въпрос – единственото мерило бяха изследванията и книгите на Валентин Александров, Недю Недев, Георги Вълков др.⁹ Но през последните няколко десетилетия със своите прецизни информационни оценки се наложи проф. г-р Витка Тошкова, а в последните години – историците германисти Румен Николов, Владимир Златарски и изследователят на службите за сигурност проф. г-р Йордан Баев и др. В частност, в монографиите им е използвана неизвестна за широката читателска аудитория документална база, чрез която авторите успяват да изяснят не само отделни интересни моменти от „тайната“ война, да посочат причините за нея и нейните причинители, но и доколко първите се влияят от вторите и обратно.¹⁰

За това че темата за извършените разузнавателни операции на територията на Балканите напоследък предизвиква изключителен интерес, говори и един любопитен факт – долната хронологична граница вече стабилно обхваща и периода на Първата световна война (1914 – 1918), като по такъв начин се показва еволюцията в развитието на разузнавателната дейност. Подобна информация

⁹ **Александров, В.** България и тайната война. Австро-унгарското и германското разузнаване в България 1914 – 1944. С., 1992; **Вълков, Г.** Парола „Унтервелт“. С., 1984; **Недев, Н.** Тайната война или летопис за г-р Александър Пеев и генерал Никифор Никифоров. С., 1984; **Димитров, Ил.** Англия и България (1938/1941). Навечерието и началото на Втората световна война. С., 1983; **Гунев, Г., Ив. Илчев.** Уинстън Чърчил и Балканите. С., 1989 и др.

¹⁰ **Тошкова, В.** България и Третият райх (1941 – 1944. Политически отношения). С., 1975; **Тошкова, В.** България в балканската политика на САЩ 1939 – 1944 г. С., 1985; **Тошкова, В.** Тайните на Третия райх. София – Берлин – София (май – септември 1944). С., 1992; **Николов, Р.** Българо-германските военноикономически отношения 1941 – 1944 г. С., 1991; **Илиев, Анд.** Непознатият Никола Гешев. С., 2012; **Илиев, Анд.** Никола Гешев срещу черните ангели. С., 2013; **Станчев, Ст., Р. Николов, Й. Баев.** История на българското военно разузнаване. Т. 1. С., 2017; **Златарски, Вл.** Райхът и Царството. Германското присъствие в България (1933 – 1940). С., 2020; **Баев, Й.** КГБ в България. Сътрудничеството между съветските и българските тайни служби (1944 – 1991). С., 2021; **Баев, Й.** Американското разузнаване и България (1941 – 1991). С., 2021 и др.

винаги предизвиква оживление в дипломатическия корпус, а и въобще в читателските среди, заради колоритния език на авторите, бивши ръководители, намиращи се още под впечатлението от бързото „заличаване от картите“ на цели империи, което слага отпечатък върху творчеството им.¹¹

Подобни материали с неизвестни събития от „тайните“ войни през миналия век могат да се открият и днес. Но голямото им достойнство е, че те са подбрани, събрани и отпечатани в отделни сборници с малки тиражи, като по-такъв начин учените изследователи могат, при нужда, лесно да открият това, което търсят.¹²

Целта на настоящото изследване е върху основата на нов прочит на документалния материал да се разкрият структурата, задачите и някои от по-важните операции на британските, американските, руските, българските и германските разузнавателни органи, действащи в България. Поради всеобхватността на темата авторът не е в състояние да анализира всички страни на този сложен военнополитически механизъм, от който често пъти зависи съдбата на Великобритания, САЩ и Германия. Също така трябва да се подчертае, че една част от извършените на територията на България разузнавателни операции са комплексни по

¹¹ **Томсон, Б.** Шпионаж во время войны; **Букар, Р.** В недрах секретных архивов; **Ривьер, Л.** Центр германской секретной службы в Магриде в 1914 – 1918 гг. М., 2007; **Николаи, В.** Интернациональный шпионаж и борьба с ним во время мировой войны. М., 2018; **Ландау, Г.** Моя секретная служба. Воспоминания руководителя британской разведывательной сети в оккупированной части Европы. М., 2020; **Крозье, Ж.** Тайные миссии. Записки агента французского Второго бюро армий. М., 2020; **Герман, К.** Цепные псы Кайзера. Записки бывшего начальника тайной полевой полиции при командовании VI германской армии. М., 2020; **Николаи, В.** Тайные силы. Германская разведка и контрразведка в годы Первой мировой войны. М., 2021 и др.

¹² **Бояджиев, В.** Завоите на българската история. Т. 1 – 2. С., 2013 – 2014; **Николов, Гр.** Грешките на българските политици. 1885, 1912, 1941, 1948, 1989 и други български години. С., 2016; **Николов, Гр.** Български загадки. Т. 1 – 2. С., 2012 – 2013; **Петров, Б.** Дипломация и диверсия на Балканите: Британската политика към Албания по време и след Втората световна война. С., 2020; **Тодоров, К.** Разузнаванията на Кралска Югославия срещу България и ВМРО (1920 – 1941). Благоевград, 2021 и др.

своето изпълнение – т.е. в тях вземат участие американците от УСС на генерал Уилям Донован и руснаците от съветското Разузнаване на генерал-лейтенант Голиков. За дълбочината на извършените анализи в голяма степен допринася и фактът, че оригиналните архиви на англо-американските разузнавателни служби, които се отнасят до периода на Втората световна война, са все още табу за историка изследовател, който е принуден да търси обяснения на много от военнополитическите решения в документалната база, съхранявана в германските, руските и българските архивохранилища. Поради тази причина авторът възприема за най-удачно извършването на анализ на отделните проблеми, които са останали неизяснени по тази тема. Той е най-подходящ при очертаването на периметъра на оперативните мероприятия на британската, германската и американската разузнавателна служба на българска територия. В това отношение голяма помощ на автора оказва възникналата по случайност (а всяка случайност е непредвидена необходимост!) възможност да се открие много неизвестна информация и свидетелства в българските архиви, такива като Държавния военноисторически архив, Архива на Министерството на външните работи, Архива на Министерство на вътрешните работи, сборниците на Комисията за разкриване на документите и за обявяване на принадлежност на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската народна армия (съкратено КРДОПБГДСРСБНА), редица локални архиви и т.н. Важен източник е и документалната база на двата сборника, отпечатани от бившия Национален център по военна история, които третираат различни аспекти от участието на България във Втората световна война.¹³

¹³ България – своенравният съюзник на Третия райх. Документи. С., 1992; България – непризнаният противник на Третия райх. Документи. С., 1995; **КРДОПБГДСРСБНА**. Из архивите на ДС. Държавна сигурност и ШАЗИ. Т. 21. С., 2008; **КРДОПБГДСРСБНА**. Из архивите на ДС. Държавна сигурност и политическите партии на България (1944 – 1948). Т. 18. С., 2014; Мюнхенский съговор. Рассекреченные документы Службы внешней разведки Российской федерации 1933 – 1939. М., 2021; Агрессия. Рассекреченные документы. Службы внешней разведки. Российской федерации 1939 – 1941. М., 2021; Великите сили и България 1944 – 1947 г. Т. 1 – 3, С., 2014 – 2018 и др.

Приложени са текстовете на няколко документа, които са открити в български и чужди архивохранилища (някои от тях – публикувани на страниците на научни издания с много малък тираж).

В текста на монографията е използван специфичния език (сленг) на разузнавателните структури от онова време, който не се различава много от днешния, като терминологичните понятия са изяснени по линия.

Авторът

Глава I

Системата на британските разузнавателни служби – поглед от страни

Тайните операции на британската Секретна разузнавателна служба (Secret Intelligence Service – SIS) десетилетия наред предизвикват огромен интерес сред специалистите. Светът редовно се залива от документални публикации, разкрития, спомени и анализи, в които се интерпретират от различни позиции и с разнообразна степен на достоверност определени епизоди от нейната дейност. Особен интерес предизвикват оперативните игри¹⁴ и секретни мероприятия от периода на Втората световна война. Водената безмилостна и често пъти героична борба срещу Германия, Италия и Япония в най-различните ѝ форми – започвайки от обикновения саботаж и свършвайки със стратегическото разузнаване, продължава да бъде предмет на изследване и в наши дни.

Идеята за създаването на централизирана и постоянно действаща британска разузнавателна служба, като част от бюрократичния апарат на държавата, възниква в началото на миналия век, а първите опити за вербовка на агенти в Германия датират от 1908 г. През 1909 г. се създава Бюро на разузнавателните служби, състоящо се от два отдела – вътрешен и външен.¹⁵ Със започването на Първата световна война тя все още представлява малка, разузнавателна служба в системата на Скотланд Ярд, ръководеща се от принципите за разузнаване, оставени в писмата на Филип Дормер Стенхоуп, лорд Честърфийлд. Както по-късно изтъкнатият изследовател Енцо Биаджи отбелязва, първоначално тя *изработва специална тактика за защита от предатели. Разпознавайки агентите в пристанищните кръчми, тя ги унищожава в организираниите сблъсъци и боеве с другите моряци.*¹⁶ Впоследствие,

¹⁴ Предаване на лъжлива информация на врага (и получаване в отговор на нея на точни сведения) от сътрудник на разузнаването, който се представя за противников агент, или от самия пленник и превербуван агент.

¹⁵ Иванов, Д. Кратка история на Държавна сигурност 1907 – 2013. С., 2013, с. 44; Телицын, В. Секретный Черчилль. Британские спецслужбы в войнах XX века. М., 2013, с. 16.

¹⁶ Бояджи, Э. История шпионажа. Т. 1. М., 2003, л. 66.

като се учи от грешките си и въз основа на бързо променящата се организационна структура, методите на действие и контрол, британската разузнавателна служба се превръща в модел за много други подобни служби, такива като военновременния предшественик на ЦРУ – американското Управление на стратегическите служби (Office of Strategic Services – OSS).

Централизирането на разузнавателните организации, безпорядъчно създавани от различни правителствени институции, става с обединяването им в една служба – Бюро на секретната служба (Secret Service Bureau – SSB). Задачата на т.нар. вътрешен отдел на това Бюро е да защитава сигурността на Английската империя, а на външния – да разкрива замислите на противника. Тези отдели дават началото на неофициално създадените по-късно могъщи специални служби на Великобритания – MI5 (контрразузнаване¹⁷) и MI6 (външно разузнаване). До 1920 г. външният отдел е известен под абревиатурата MI-1с.

За първи ръководител на британската разузнавателна служба е назначен капитан III ранг (по-късно капитан I ранг) Майнсфилд Джордж Смит-Къминг. В своите среди той е известен с криптонима „С“, взет от първата буква на фамилията му.¹⁸ Тази практика е възприета и до днес от ръководителите на британските секретни служби. Той влиза в историята на спецслужбите като госта „ексцентрична личност“ дори и за стандартите на Кралския военноморски флот. Първоначално Къминг се сблъсква с редица трудности в работата си, от които най-важната е мястото на организацията в системата на правителствената структура. Трудността произтича от факта, че правителството по ред причини не може (а и не желае!) да признае съществуването на подобна служба (и днес MI5 и MI6 са признати полуофициално), поради което тя не може да влезе в системата на британското Военно министерство, независимо от неговия контрол върху нея. Създаването на Бюро на секретната служба има следните цели:

¹⁷ Работа по сриването на покушенията, шпионажа, диверсионната и поддривна дейност на чуждите разузнавателни служби, а така също и недопускането на попадане на секретни материали в ръцете на представителите на чуждите разузнавателни служби.

¹⁸ **Лангау, Г.** Моя секретная служба. Воспоминания руководителя британской разведывательной сети в оккупированной части Европы. М., 2020, с. 55 – 56.

- Набиране на определени сведения, които се отнасят до безопасността на Великобритания и нейните доминиони, които не могат да бъдат получени по официален или дипломатически канал. В този случай в действие влизат нетрадиционните методи за получаване на информация.
- Провеждане на определени оперативни игри и мероприятия, чрез които е възможно осъществяването на позитивно за Великобритания въздействие върху вътрешното положение на противниковата държава. Предполага се, че по този начин е възможно осъществяването на влияние върху бъдещия ѝ външнополитически курс. Основният недостатък на това положение се крие в случайните разкрития, които могат да доведат до непредвидими загуби спрямо официалната политическа линия на победение. По тази причина първостепенно значение се отделя на осъществяването на маскировъчните мероприятия по осигуряването на секретността на изпълнението.

Избухването на Първата световна война през юли 1914 г. дава възможност на Секретната разузнавателна служба (SIS) и на другата спецслужба на Военното министерство – Военното разузнаване (MI), да разкрият реалните си възможности. В същото време войната поставя за обсъждане и редица проблеми от морално и етично естество – например отношението на държавата към разузнаването. По този случай един от изтъкнатите изследователи на британската разузнавателна служба Филип Найтли споделя: *Така например се смята, че разобличените по време на войната германски шпиони заслужават смъртно наказание. От друга страна, възхищават им се като на патриоти на своята страна. Шпионите, работещи за другите воюващи с Великобритания страни, се смятат за предатели. Те заслужават всяческо презрение, но като правило не получавали смъртно наказание. Американец, арестуван за шпионаж в полза на Германия, в молбата си за помилване се оплаква от непоследователното отношение на британските власти по този въпрос: „Шпионажът¹⁹ в полза на Великобритания се смята за похвално дело;*

¹⁹ Предаването, открадването или събирането, с цел на предаване на чужда държава или на неговата агентура, на сведения, представляващи държавна или военна тайна. Терминът произлиза от немската дума *Spiion* – шпион, родствена на глагола *spähen* – проследявам (на френски език *espionage*, от *espion* – шпион).

*в полза на Германия – за престъпление: британският шпионин е благороден човек, а германският – предател“.*²⁰

Краят на войната заварва MI-1c в криза: провеждащите я са недоволни от получените резултати, а те трябва да убедят правителствените кръгове в необходимостта от бъдещото съществуване на организацията. Обаче разгромът на Централните сили и последвалата политика на финансови икономии, принуждават английското правителство да извърши съкращения на някои военновременни структури, първа жертва на които става разузнавателната служба. Намиращата се по време на войната под контрол на Военното министерство, MI-1c този път преминава под пряко подчинение на английското Министерство на външните работи (Форин офис). Под оперативния контрол на дипломатическото ведомство попада и една друга разузнавателна структура – Правителствената школа за кодове и шифри (Government Code and Cipher School – GC&CS). Но това положение не се задържа дълго, защото в лицето на Ленинова Русия Великобритания открива нов противник, който я принуждава да изостави на заден план контролирането на континенталния си враг – Германия. Ръководителят на английското военноморско разузнаване капитан I ранг (по-късно адмирал) сър Реджиналд Хъл, известен в своите кръгове с криптонима „Мигльо“ (Blinker) успява първи да предвиди бъдещата тежка борба между Британската империя и Ленинова Русия. В края на Първата световна война той споделя със своите колеги: *Искам да ви предупредя, че колкото трудни и безмилостни да са били миналите битки, сега ни предстои да имаме работа с по-жесток враг. Това е многоглава хидра, чиято дяволска власт се стреми да се разпространи по целия свят. Този враг е Съветска Русия.*²¹

Разрастването на Гражданската война в Русия и участието на Великобритания в интервенцията оставят на заден план наблюдението върху поведението на Германия. Вина за това има преди всичко фактът, че след края на войната тя се възприема от британските управляващи кръгове като една нормална християнска държава, която вече не е в състояние да бъде причина за зло. В съ-

²⁰ Найтли, Ф. Ким Филби – супершпион КГБ. М., 1992, с. 111.

²¹ Пак там, с. 112; Ричелсон, Дж. Шпиони XX века. От царской охранки до ЦРУ и КГБ, Санкт-Петербург, 2014, с. 66.

щото време тежката ситуация в Русия, настъпилите следвоенни революционни вълнения в Европа и опасността от нейното комунизиране принуждават кабинета на британския премиер Дейвид Лојд Джордж да одобри формирането на специален Комитет на секретната служба със задача да обмисли създаването на мирновременна разузнавателна структура. Заедно с това след направения обстоен анализ се стига до извода, че империята се нуждае и от контраразузнавателен орган, който да се заеме с определени оперативни мероприятия и дейност както на територията на Великобритания, така и извън нея – в Канада, Индия, Австралия и др. За негов ръководител е назначен полковник Върнън Кел, който получава официалния пост генерален директор на Имперската тайна служба за безопасност (Director-General of the Imperial Security Intelligence Service). Най-общо казано, основните задачи на службата се свеждат до две направления: а) защита на Великобритания и нейните доминиони от поддривните действия на чуждите разузнавателни служби; б) осъществяване на контрол върху дейността на местните опозиционни политически групи.

Втората световна война принуждава полковник Върнън Кел в качеството му на генерален директор на Имперската тайна служба за безопасност да създаде сложна система за контрол, съставена от сътрудници – представители на контраразузнавателната служба, известни като офицери от контраразузнаването (Defence Security Officer). Официално тя води началото си от септември 1939 г. Единствено в Канада и Индия, имащи собствени „полунезависими“ местни бюра за безопасност, полк. Кел държи по двама контраразузнавачи за свързка, представители на МІ5.

С цел да се обхване колкото може по-голямо пространство, което да се контролира от МІ5, през 1935 г. Обединеното разузнаване за Далечния изток (Combined Intelligence Far East – CIFE) създава специална контраразузнавателна служба в Хонконг, а през 1939 г. – и в Сингапур. Такъв контролиращ орган е създаден и в Кайро през 1939 г., известен като Близкоизточен разузнавателен център (Middle East Intelligence Centre – МЕІС). По този начин чрез обхващането на всички възможности, произтичащи от естеството на британската сфера на влияние, МІ5 успява да получи внушително количество разузнавателна информация във вид на седмични

сведения от местните ù подразделения или от отделните офицери по контраразузнаването.

От януари 1941 г. поради нарастването на нуждите на контраразузнавателната служба е създаден т.нар. Комитет на 20-те (XX Committee). Неговата дейност се свързва преди всичко с операциите по използването на двойни агенти²², т.е. на превербуване на агенти от Оста. В състава на Комитета влизат представители на различни подразделения от MI5, MI6, Военното министерство и армейските командвания на съответните региони. Негов първи председател става познаващият много добре психиката на обикновения германец, англичанинът Джон С. Мастерман, интерниран през Първата световна война в германския лагер Рулебен.

Както се отбеляза по-горе, след Първата световна война британската разузнавателна служба преминава под контрола на Форин офис. Основната цел е създаването на ефикасна световна разузнавателна мрежа, съставена от автономни пунктове, във всеки отделен случай оглавявани от местен представител на MI6. С изпълнението на тази задача се заемат последователно нейните ръководители – контраадмирал Хю Синклер (от 1923 г.), известен под криптонима си „Кюкс“ (Queex) и подполковник Стюарт Греъм Мензис (от ноември 1939 г. е произведен в чин генерал-майор), изнесъл върху плещите си основната тежест на войната срещу сродните нацистки служби.

Поставянето на разузнавачите под контрола на Форин офис създава определени трудности за прикритието им. Допуска се, че в случай на провал, ако те притежават дипломатически имунитет, чрез своята дейност биха могли да компрометират дипломатическото ведомство. От друга страна, ако не са служители на Форин офис, при провали, те могат да бъдат много лесно задържани в съответната страна. След дискусия спасението идва от предложението за създаване на специален Отдел за паспортен контрол на Форин офис, чиито служители да се намират под юрисдикцията на ведомството, но без да имат дипломатически статут.

²² Агент, използван с оперативни цели едновременно от две или повече разузнавателни служби и снабдяващ една от тях с информация за останалите, или с всякаква информация за всяка една от тях. Агентът би могъл да се окаже в това положение както преднамерено, така и неволно.

Възползвайки се от това положение, британската разузнавателна служба успява да изгради във всяка страна където Великобритания има дипломатическо представителство стройна система от служби за паспортен контрол. Те се ръководят от кадрови офицери разузнавачи, които работят под прикритието на „ръководители“ на паспортните служби. За осигуряването на пряка и навременна връзка получават в свое подчинение радиопредаватели, чрез които поддържат контакт с щабквартирата в Лондон или със създадения алтернативен център за операции в Блечли – Правителствената школа за кодове и шифри (GC&CS). Все пак главното препятствие за получаването на пълна информация за военнополитическата картина в света се оказва фактът, че разузнавателните пунктове (станции) са концентрирани преди всичко на територията на Европа – извън нея английските служби за паспортен контрол са само в Ню Йорк, Буенос Айрес и Истанбул.

Още по време на Гражданската война в Русия британското разузнаване е принудено да концентрира своите ограничени ресурси преди всичко на Балканския полуостров. Тук то развързва свои служби в Букурещ (с ръководител Едуард Боксхол), София (с ръководител Алекс Елдер) и Атина (с ръководител капитан Франсис Бертрам Уелч). От друга страна, направеният няколко години по-късно анализ на развитаеето на Секрет Интелидженс Сървис разкрива любопитното положение, че всички нейни задгранични станции са разположени в периферните със Съветска Русия области и региони. Така например като особено важни се възприемат разузнавателните пунктове на офицерите разузнавачи Харолд и Арчибалд Гибсън, покриващи западния съветски фланг, на Хари Кар в Хелзинки, подпомагащ и засилващ в оперативно отношение съществуващите Служби за паспортен контрол в Талин (под ръководството на майор Брайън Гифи) и в Рига (под ръководството на капитан Сайлъм). Важна информация се получава от службите в Стокхолм (Дж. Митчинг), Варшава (капитан Маршъл), Виена (А. Е. Форбс Денис), Прага (Е. Г. Р. Норман), Будапеща (капитан Е. С. Кенсингтън), Берн (майор Ленгли) и Атина (капитан Уелч). Службите за паспортен контрол се подпомагат в своята дейност от информацията, получавани от задграничните станции в Ню Йорк (капитан Х. Б. Тейлър), Буенос Айрес (капитан Конън Томсън), Йокохама (полковник Гън), Владивосток (Ф. Б. Кърби) и Бейрут (Е. Г. Томсън).

Често пъти в своята дейност сътрудниците на британската разузнавателна служба разчитат на координацията на действията си с тези на разузнавателните органи на приятелски настроените към Великобритания държави. Такъв е случаят с ръководителя на Службата за паспортен контрол в Прага (след идването на власт в Германия на Хитлер) Харолд Чарлс Гибсън, рускоговорящ офицер, ветеран на разузнавателната служба, работещ преди това последователно в Константинопол (1919 – 1921), Букурещ (1922 – 1930) и Рига (1930 – 1933). Неговото представителство, разположено в английската легация в Прага, работи в продължение на години в тясно сътрудничество с оглавяваното от полковник Дастих чешко военно разузнаване срещу Третия райх. Дори след 1937 г., когато полковник Дастих е сменен като ръководител от майор Франтишек Моравец, последният продължава традицията на приятелство с представителите на британската разузнавателна служба в Чехословакия.

Още от самото начало при провеждането на своите оперативни мероприятия британската разузнавателна служба се сблъсква с много трудности, които разкриват слабите страни на функциониращата система на службите за паспортен контрол. Оперативните неблагоприятия, произтичащи от несъвършенствата на системата, позволяват по-късно на германците да разкрият представителите на британската разузнавателна служба във всяка европейска столица. Нещо повече, под германско наблюдение попадат и много от агентите и осведомителите, които са принудени да посещават дипломатическите представителства под претекст, че получават визи. Едновременно с това под ръководството на бъдещия ръководител на VI управление на РСХА Валтер Шеленберг германската разузнавателна служба успява да проведе редица успешни действия срещу английския противник. Така например нацистката секретна служба успява да разкрие месторазположението на европейската щабквартира на MI6, която се намира в зданието на фирмата Континентъл Трейд Къмпани в Амстердам. Извършеното дълго време визуално наблюдение на посещаващите сградата на фирмата позволява на германците да установят поименно по-голямата част от агентурната мрежа на MI6, както и да получат реална представа за размаха на европейските (континентални) операции на британското разузнаване. Нещо повече, това позволява на гер-

манциите непосредствено след анексирането на Австрия, Чехословакия и навлизането в Нидерландия тя да бъде веднага унищожена. Особено тежък удар за МІ6 се оказва отвлечането от диверсионна група, под ръководството на Валтер Шеленберг, на двама британски разузнавачи – ръководителя на английската резидентура в Холандия, майор Ричард Стивенс и заместника му капитан Сигизмунд Пейн Бест, от граничното холандско градче Венло. Както признават по-късно, германците успяват да научат от тях много подробности за структурата и тактиката на действие на МІ6.²³

Началото на Втората световна война поставя британската разузнавателна служба пред редица сериозни организационни трудности. Те се дължат преди всичко на успешното германско проникване заг системата на безопасност на щабквартирата на МІ6 в Амстердам, чиято кулминация е непосредствено след това в аферата „Венло“. Изтеглянето на персонала на службите за паспортен контрол от Прага, Варшава, Букурещ и Берлин катастрофално повлиява върху бъдещите операции. От своя страна, съветската инвазия във Финландия довежда до преместването на представителството на МІ6, намиращо се под ръководството на Хари Кар, от Хелзинки в Стокхолм. Германският „блицкриг“, от друга страна, прекратява съществуването на разузнавателните пунктове в Париж и Брюксел. Британският резидент в Берлин Франк Фоли е принуден да претърпи двойна евакуация – след столицата на Третия райх²⁴ той трябва да напусне и норвежката столица Осло. Същата участ застига и разузнавачите от Рига – майорите Гифи и Лесли Никълсън. Недалновидното решение на ръководителя на британска-

²³ Шеленберг, В. В паутине СД. Минск, 1999, с. 95 – 108.

²⁴ „Трети райх“ – в нашата научна литература за обозначаването на политическия режим в Германия 1933 – 1945 г. често се използва понятието „Трети райх“. Този термин е въведен в обращение от германския писател Артур Мьолер ван ден Брук (1876 – 1925) в едноименната книга, публикувана през 1923 г. След идването на власт на националсоциалистите в Германия на 11 септември 1933 г. Адолф Хитлер официално обявява, че неговата държава е Третият райх, който ще продължи хиляда години. Обаче от 1935 г. в Германия се подема агресивна кампания срещу Ван ден Брук в нацисткия печат. На 10 юли 1939 г. Йозеф Гьобелс дава указание в пресата занаяпред да се избягва напомнянето на това понятие, а да се използва вместо него друго – „Великогермански райх“.

та разузнавателна служба – адмирал Хю Синклер, да не обръща внимание на средиземноморския регион, оставя МІ6 без представители в този невралгичен район на военните действия.

Сгромолясането на изградената система на службите за паспортен контрол се оказва печален урок за бъдещата дейност на МІ6 на европейския континент. То е сериозно доказателство както за слабостта на подобна „полуотворена“ система, така и за германското майсторство по отношение на контраразузнавателната техника. Колапсът на Франция, Белгия, Дания, Нидерландия и Норвегия елиминира представителствата на МІ6 на континента, с изключение на няколко пункта, впоследствие изиграли съдбоносна роля – тези в Истанбул, Берн, Стокхолм и Лисабон. В тази ситуация за ръководител на организацията е назначен Мензис.

Каква е военновременната структура на британската разузнавателна служба? Как функционира тя и доколко подобните нацистски служби са осведомени за нея? Тук трябва да отбележим, че след края на Втората световна война в германските архиви е открит изработен от германската служба за безопасност „Информационен справочник за Великобритания“, известен още като Informationsheft Großbritannien.²⁵ Той е подготвен вероятно от показанията на заловените британски разузнавачи майор Стивънс и капитан Бест през пролетта на 1940 г. във връзка с подготовката за нахлуване на Британските острови от германския Вермахт (известно като операция „Морски лъв“). В него се анализират различни области от общественополитическия живот на страната, посочват се хората, които трябва първи да бъдат арестувани, дават се структурата и принципите на работата на британската разузнавателна служба, данни за ръководителите и т.н.

Отговор на поставените по-горе въпроси можем да намерим в излезлите научни изследвания за британските секретни служби на историка Найджъл Уест, който за пръв път успява да разкрие цялостно структурата, методите и приёмите на действие на МІ5 и МІ6.²⁶

²⁵ Шелленберг, В. Вторжение 1940. Нацистският план оккупации Великобритания. М., 2005.

²⁶ West, N. MI5: British Security Service Operations 1909 – 1945. London, 1981; Hinsley, F. MI6: British Secret Intelligence Service Operations 1909 – 1945. London, 1983.

Според него във военновременно отношение британската разузнавателна служба по структура се разделя на две управления – Y (щабни подразделения) и YP (загранични станции). От своя страна, организацията на управление YP се разделя на четири секции – G1, G2, G3 и G4. Ръководителите на тези секции имат за задача да получават от заграничните станции информация и да одобряват и да контролират действията им в една или друга операция. По времето на генерал-майор Стюарт Мензис това са високоерудирани професионални разузнавачи Бил Бремнер, Кътбърт Боулби и Франк Слоукъм (по-късно капитани), получили дължности на помощник началник-щаб (Assistant Chief Staff Officers – ACSO). Четвъртият, капитан Джордж Тейлър, бивш ръководител на заграничната станция в Ню Йорк, по-късно поема ръководството и контрола на новосъздадените разузнавателни пунктове в Средиземноморието.

Първото Y управление се разделя на десет секции:

- *Секция I* (политическата секция) се оглавява от Малкълм Улкомб и Дейвид Футман. Първият е поканен на работа в британското разузнаване от Смит Къминг през 1921 г., на когото направил добро впечатление като офицер-разузнавач през Първата световна война. Вторият е експерт по съветските въпроси, който постъпва на работа в SIS през 1935 г., като преди това десет години е на дипломатическа работа.
- *Секция II* (военната секция) първоначално се ръководи от Стюарт Мензис, а впоследствие от неговия заместник майор Хатън Хъл. Задачата на тази секция е да осигурява връзката с началника на войсковото разузнаване, на когото да доставя информация за Военното министерство. От своя страна, те предават на офицерите, контролиращи агентурното разузнаване²⁷ в съответните географски региони, исканията на военното ведомство.
- *Секция III* (военноморската секция) се ръководи от капитан Ръсел и от сътрудника му комодор Кристофър Арнолд Форстър,

²⁷ Разузнаване, провеждано от тайни агенти на територията на чужда държава в мирно и във военно време с цел получаването на секретни данни за въоръжените сили, военния потенциал и други сведения, представляващи държавна и военна тайна на страната, срещу която се води разузнаването.

бивши помощник военноморски аташе във Вашингтон по време на Първата световна война. През 1942 г. той се премества в разузнавателното управление на военноморските сили като помощник на новоназначения началник на РУ на военноморските сили – контраадмирал Едмънд Ръшбрук.

- *Секция IV* (военновъздушната секция) се ръководи от подполковника от авиацията Фред Уинтърботъм. Основните задължения на Уинтърботъм в първите месеци на войната са осигуряването на връзка с началника на разузнаването на военновъздушните сили в Министерството на авиацията – комодора от авиацията Чарлс Меджърст, както и на тази с военновъздушните аташета от дипломатическите представителства на европейския континент.
- *Секция V* (контраразузнавателната секция) се оглавява от полковник Валънтайн Вивиен (бивш офицер от индийската полиция), който през януари 1941 г. е заменен от Феликс Каугил. Първоначалните провали в системата за сигурност принуждават контраразузнаването да бъде засилено чрез преминаването на част от офицерите към MI5 и чрез започналото през 1941 г. вербуване на някои преподаватели от висшите учебни заведения, колежи и университети за работа в MI.
- *Секция VI* (промишлената секция) се ръководи от контраадмирал Чарлс Лимпени, който е подпомаган в своята работа от bankerите Робърт Смит и Брус Отли. Секцията отговаря за контактите с Центъра за промишлено разузнаване на Дезмънд Мортън и новосъздаденото Министерство за икономическа война.
- *Секция VII* (финансовата секция) е с ръководител Пърси Сайкс.
- *Секция VIII* (свързочната секция) се оглавява от Ричард Гамбиер-Пари. Първоначално тя концентрира усилията си върху развитието на собствените си комуникации (под ръководството на майор Тед Малтби) и съществува паралелно с комуникационния департамент на Форин офис. В годините на войната действа самостоятелно, като излиза от контрола на Службата за радиобезопасност на MI5 (Radio Security Service – RSS).
- *Секция IX* (шифровъчната секция) е отговорна за създаването и разпространението на т.нар. еднократни кодове (one-time pads).

В началото тя се ръководи от полковник Уолтър Джефрис, който по-късно е заместен от друг бивш армейски офицер от Индия – Е. Ф. Дж. Хил.

- Секция X (пресекацията) се управлява от известния историк и издател на списанието за практическа психология „Ю“ Реймънд Хеникър Хийтън.

Английските криптолози разработват за нуждите на дипломатическото ведомство специален шифър, т.нар. еднократен код. Същността му е в използването на специални, сменяни всеки месец, комбинации от шифрови елементи за всеки ден, дори за всяка криптограма²⁸. Известни като бележници за еднократна употреба, те се ползват по-скоро в дипломатическите представителства на Великобритания, отколкото във въоръжените ѝ сили.

Тъй като в междувоенния период Секретната разузнавателна служба се намира под контрола на британското външнополитическо ведомство (по-специално нейната Служба за паспортен контрол), офицерите ѝ се заглеждат да използват комуникационните канали на Форин офис. Това става по два начина – чрез обикновени писма и чрез криптограми. При втория начин, за да не се обърква информацията с тази на Форин офис, адмирал Хю Синклер и бившият ръководител на задграничните станции в Париж и Ню Йорк Мауриц Джефрис въвеждат системата СХ²⁹. Същността на този отделен и специално създаден канал за британската разузнавателна служба се състои в добавянето на две или три еднозначни цифрови представки, чрез които служителите на Форин офис разпознават телеграмите, предназначени за Секрет Интелидънс Сървис. Така например кодировката СХ в криптограмите означава донесения, предназначени лично за ръководителя на британското разузнаване, а кодировката СХG – донесения до един от неговите помощници (G-офицер), наблюдаващ задграничната станция в съответния географски регион.

За идентифицирането на задграничната станция (Служба за паспортен контрол) всяка от тях получава петцифров кодов номер,

²⁸ Шифровано или кодирано съобщение.

²⁹ Това е елемент от създадената от Алън Тюринг компютърна система на съюзниците, известна като КОЛОСУС, която помага да се придвижва машинно информацията от една личност към строго определен човек или кръг от хора.

чиито първи две цифри означават държавата, от която се изпраща донесението. Така например кодовият номер на Дания е 19 000, на Румъния – 14 000, на Франция – 27 000, на Нидерландия – 33 000 и т.н. От друга страна, системата СХ позволява в кодировката да се включват както служителите на Службата за паспортен контрол в съответната държава, така и контролираната от нея агентурна мрежа³⁰. Ръководителят на станцията на британската разузнавателна служба в Магрид капитан Холкъмб е известен в лондонския център на Секрет Интелидженс Сървис под номер 23 100, а неговият помощник – под номер 23 200. Агентите, вербувани от офицера разузнавач от съответната Служба за паспортен контрол, се регистрират в петцифрена кодировка, като следващо число – например донесението на шестия агент, вербуван от помощник-ръководителя на Службата за паспортен контрол в Хелзинки, ще бъде номер 21 206, а донесението на ръководителя на самата Служба за паспортен контрол до съответния G-офицер, наблюдаващ географския регион, получава обозначенията: СХG/21 100. За осъществяването на контакти между Службите за паспортен контрол, без да бъде намесван центърът в Лондон, остават цифрови кодове. Например, ако ръководителят на британския разузнавателен пункт в Осло (26 100) реши да изпрати сведение до Лисабон (24 000), той ще го кодира по следния начин: 24 100.

Както вече се спомена, през 30-те години под оперативния контрол на британското външнополитическо ведомство попада и друго много важно звено на разузнавателната служба – криптологичното. Официално то е известно като Правителствена школа за кодове и шифри, но често се използват и други негови названия – Стая 47 на Форин офис (Room 47 of the Foreign Office) или Станция X (Station X). От 1939 г. в практиката се налага названието Блечли парк, гържащо се на преместването на школата в неголямото градче Блечли, намиращо се на 50 мили северно от Лондон. Нейн ръководител става Алис-

³⁰ Група агенти, свързани помежду си и подчиняващи се на агент-груповод, който, от своя страна, е подотчетен на сътрудника от разузнаването (куратор или резидент) от тази държава, за която работи мрежата. Във всяка агентурна мрежа могат да съществуват няколко звена, обособени едно от друго. Това раздробяване е необходимо, така че провалът на един агент или едно звено да не доведе до провал на цялата агентура.